

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

PROF. DR. METİN AKAR'A ARMAĞAN

(Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2021)

Mehmet ALTUNMERAL

Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi
maltunmeral@bartin.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5953-5152>

Mürşidî'nin Siyasetnâme Türündeki Manzûmesi

Mursidi's Poetry in The Type of Politics Book

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 06.10.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 27.11.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2021

Atıf/Citation

ALTUNMERAL, M. (2021). Mürşidî'nin Siyasetnâme Türündeki Manzûmesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(4), 2015-2044. <https://doi.org/10.34083/akaded.1005446>

ALTUNMERAL, M. (2021) Mursidi's Poetry in The Type of Politics Book. *Journal of Academic Language and Literature*, 5(4), 2015-2044. <https://doi.org/10.34083/akaded.1005446>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Siyaset, şair ve yazarlar tarafından işlenen önemli konular arasında yer almıştır. Padişahlara, vezirlere ve devlet büyüklerine yol göstermek amacıyla nasihatler içeren edebî, tarihî ve dinî içerikli eserler yazılmış ve bunlara siyasetnâme adı verilmiştir. Bu eserlerde bir hükümdarın nasıl olması gerektiği, halka ve Hakk'a karşı sorumlulukları anlatılmış, devlet yönetimi ve adalet ile alakalı nasihatler verilerek yol gösterilmeye çalışılmıştır. Osmanlı döneminde siyasetnâme yazma geleneği Arapça ve Farsçadan tercüme yoluyla başlamış *Kelile ve Dimne*, *Kâbus-nâme*, *Marzubân-nâme* gibi eserler Türkçeye kazandırılmıştır. Bunun yanında *Kutadgu Bilig* başta olmak üzere *Kenzü'l-Küberâ*, *Asaf-nâme*, *Nasâyhü'l-Mülûk*, *Nasihatü'l-Vüzerâ* gibi önemli telif eserler de kaleme alınmıştır. Makale konumuz olan eserin müellifi Mürşidî'dir. Biyografik kaynaklarda hem şair hem de eser hakkında bilgi bulunmamaktadır. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde kayıtlı olan ve tek nüshasına ulaşabildiğimiz eser mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. 8 varak ve toplamda 197 beyittir. Sade bir dille kaleme alınmıştır. Çalışmamızda eserin ayrıntılı incelemesine yer verilmiş ve günümüz alfabesine çevrilerek siyasetnâme konusunda çalışma yapan araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mürşidî, Siyasetnâme, Siyaset, Şiir.

Abstract

Politics has been one of the important topics covered by poets and writers. Literary, historical and religious works containing advice were written in order to guide sultans, viziers and statesmen, and these were called politics-book. In these works, how a ruler should be and his responsibilities towards the people and God are explained. These works explain how a ruler should be and his responsibilities towards the people and God. He tried to guide the rulers by giving advice about state administration and justice. During the Ottoman period, the tradition of writing political books began through translations from Arabic and Persian, and works such as *Kelile and Dimne*, *Kabusname*, and *Marzubanname* were translated into Turkish. In addition, important copyrighted works such as *Kutadgu Bilig*, *Kenzü'l-Kübera*, *Asafname*, *Nasayihü'l-Müluk*, *Nasihatü'l-Vüzerâ* were written. The author of the work, which is the subject of our article, is Mürsidi. In the biographical sources, there is no information about both Mürsidi and the work. The work, which is registered in the Rare Works Library of Istanbul University and whose only copy we can reach, was written in the form of masnavi. It has 8 eight leaves and 197 couplets in total. It is written in a simple language. In our study, a detailed examination of the work is included, and the translation of the work was made by us. We made the translation of the work it has been presented to for the use of researchers working on works related to politics.

Keywords: Mursidi, Politics Book, Politics, Poem.

Giriş

Ahterî siyaseti “nizâm-ı âlem ve edeb” (Ahterî, 2017, s. 494), Şemseddin Sâmî “hükümet, idâre-i devlet” (Sâmî, 2002, s. 754) olarak tanımlamaktadır. Siyaseti ahlak ve öğüt bağlamında işleyen, siyasetnâme adı verilen tarihî/siyasî/edebî/ahlakî eserler tarih boyunca kaleme alınmıştır.

“Siyâsetnâmelerde devlet yönetiminin temel ilkeleri, devlet başkanında bulunması gereken başlıca özellikler, yönetimde dikkat edilmesi veya kaçınılması gereken hususlar, devlet görevlilerinin tayin ve denetimleri, beytülmâl idaresi, devletlerarası ilişkilerde uyulması gereken kurallar, hükümdarın Allah’a ve halka karşı sorumlulukları, devletin ayakta kalmasının temel şartları gibi konular üzerinde durulur. Konuların işlenişinde teorik yaklaşımın yanı sıra pratik hayata yönelik hususlara ağırlık verilir. Âyetler, hadisler ve hikmetli sözler, meşhur hükümdarların, halife ve sultanların söz ve davranışlarından örnekler kaydedilerek yöneticilere tavsiyelerde bulunulur. Bu konulara genel âdâb, ahlâk ve tasavvufa dair eserlerle nasihatnâmelerde de yer verildiği görülmektedir.” (Adalıoğlu, 2009, s. 304)

Osmanlı döneminde ilk siyasetnâmelerin tercüme yoluyla vücuda getirildiği bilinmektedir. Hint/İran medeniyeti kökenli olup İslamiyet’in ilk dönemlerinde Arapça ve Farsçaya çevrilen bu türdeki eserlerin Türkçeye aktarılmasıyla eski Hint/İran ve Yunan siyasî düşüncesinden etkilenen İslamî düşünce Osmanlı siyasî düşüncesine taşınmıştır (Altay, 2011). Beydebâ’nın *Kelîle ve Dimne* adlı meşhûr eseri ilk tercüme edilen eser konumundadır. Eser, Aydın Emiri Umur Bey için Kul Mesud tarafından tercüme edilmiştir.¹ II. Murâd’ın emri ile Mercimek Ahmed’in tercüme ettiği *Kâbusnâme*, Şeyhoğlu Mustafa Sadreddîn’in *Marzubânâme*² isimli tercümesi, Nahîfî Mehmed Efendi tarafından Farsçadan Türkçeye çevrilen Şeyzerî’nin *Nehcü’s-Sülûk fi Siyâseti’l-Mülûk*³ u³ diğer önemli eserlerdir.

Edebiyatımızda *Kutadgu Bilig* ile başlayan gelenekte önemli siyasetnâmeler kaleme alınmıştır. Şeyhoğlu Mustafa’nın *Kenzü’l-Küberâ ve Mehekkü’l-Ulemâ*’sı Osmanlıdaki ilk telif eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Dört bölümden oluşan kitapta devlet idaresi ile alakalı meseleler genişçe ele alınmıştır.⁴ II. Murad’ın oğlu II. Mehmed için kaleme aldığı *Nasihat-ı Sultân Murâd* bir diğer önemli siyasetnâme örneği olup siyasî ve ahlakî öğütler içermektedir.⁵ Kasım b. Şeydî el-Hâfız Ankaravî’nin padişahlar

¹ Kul Mesud ile *Kelîle ve Dimne* hakkında bilgi için bkz. (Toska, 1989).

² *Kâbus-nâme* ve *Marzubân-nâme* hakkında bilgi için bkz. (Korkmaz, 1966).

³ Şeyzerî, Nahîfî Mehmed Efendi ve *Nehcü’s-Sülûk fi Siyâseti’l-Mülûk* hakkında bilgi için bkz. (Şeyzerî, 2013).

⁴ Şeyhoğlu Mustafa ve *Kenzü’l-Küberâ ve Mehekkü’l-Ulemâ* hakkında bilgi için bkz. (Şeyhoğlu Mustafa, 2013).

⁵ *Nasihat-i Sultân Murâd* için bkz. (Sultan Murad Han, 2017).

için kaleme aldığı öğütlere yer verdiği *Enîsü'l-Celis*'i II. Murat'a sunulmuştur.⁶ İdris-i Bitlisî'nin Yavuz Sultan Selim için kaleme almasına rağmen Yavuz'un ölümünden dolayı Kanunî Sultan Süleyman'a sunduğu *Kânûn-ı Şehinşâhî* adlı eserde sultanlara yönelik ahlakî öğütler bulunmaktadır.⁷ Nevî'nin manzûm-mensûr olarak kaleme aldığı *Fezâ'ilü'l-Vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-Ümerâ* adlı siyasetnâmesinde vezirlerin devlet idaresinde önemli olduğu vurgulanmıştır.⁸ İsâ-yı Saruhânî'nin *Rümûzu'l-Künûz*'u on iki bölümden oluşan, gelecekte haberler ve padişahlara, vezirlere nasihatler içeren bir eserdir.⁹ Kanunî dönemi önemli devlet adamlarından biri olan Lütî Paşa'nın *Âsaf-nâme*'si kendisinden sonra devlet idaresinde çalışacak olanlara yaralı olmak için kaleme alınmıştır.¹⁰ Gelibolulu Mustafa Âlî'nin gözlem ve deneyimlerine dayanarak vücuda getirdiği *Nüşatü's-Selâtin*'i idareciler başta olmak üzere toplumun her kesimi için öğütler içeren ve Âlî'nin edebî ve siyasî kişiliğini gözler önüne süren önemli bir siyasetnâmedir.¹¹ Hüsameddîn-i Amâsî'nin *Kitâb-ı Mir'âtü'l-Mülûk*'u ayet, hadis ve hikâyelerle zenginleştirilmiş bir siyaset kitabı olarak karşımıza çıkmaktadır.¹² Pirizâde Mehmed Sâhib Efendi'nin *Kitâbü's-Siyâse* adlı eseri, Kâtip Çelebi'nin *Düstûru'l-Âmel*'i esas alınarak hazırlanmış ahlakî ve siyasî öğütler içeren bir siyasetnâmedir.¹³

Müstakil siyasetnâmeler dışında ahlak kitaplarında, pendnâmelerde ve kimi edebî eserlerde idarecilere yönelik nasihatler içeren metinler bulunmaktadır. Kınalızâde Ali Çelebi'nin *Ahlâk-ı Alâ'*'si¹⁴, Muhyî-i Gülşenî'nin *Ahlâk-ı Kirâm*'i¹⁵, Bostanzâde Yahyâ Efendi'nin *Mir'ât-ı Ahlâk*'i¹⁶, Güvâhî'nin *Pendnâme*'si¹⁷, Zarîfî'nin *Pendnâme*'si¹⁸, Nâbî'nin *Hayriyye*'si¹⁹, Sünbülzâde Vehbî'nin *Lutfiyye*'si²⁰ bunlara örnek olarak verilebilir.

İlk olarak Bursalı Mehmed Tâhir *Siyâsete Müte'allik Âsâr-ı İslâmiyye* (Tâhir 1332), sonrasında Ağâh Sırrı Levend *Siyaset-name*ler (Levend, 1962) çalışması ile Arapça, Farsça ve Türkçe siyasetnâmeleri toplu olarak kaydetmişlerdir. Orhan Çolak'ın *İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyasetnâmeler Bibliyografyası* (Çolak,

⁶ *Enîsü'l-Celis* hakkında bilgi için bkz. (Ankaravî, 2017).

⁷ İdris-i Bitlisî ve *Kânûn-ı Şehinşâhî* hakkında bilgi için bkz. (Uygur, 2007).

⁸ *Fezâ'ilü'l-Vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-Ümerâ* hakkında bilgi için bkz. (Koyuncu, 2016)

⁹ İsâ-yı Saruhânî ve *Rümûzu'l-Künûz* hakkında bilgi için bkz. (Özgül, 2004).

¹⁰ Lütî Paşa ve *Âsaf-nâme* hakkında bilgi için bkz. (Lütî Paşa, 2017).

¹¹ Gelibolulu Mustafa Âlî ve *Nüşatü's-Selâtin* hakkında bilgi için bkz. (Gelibolulu Mustafa Âlî, 2015).

¹² Hüsameddîn-i Amâsî ve *Kitâb-ı Mir'âtü'l-Mülûk* hakkında bilgi için bkz. (Hüsameddîn Amâsî, 2016).

¹³ *Kitâbü's-Siyâse* hakkında bilgi için bkz. (Tuğluk, 2014).

¹⁴ *Ahlâk-ı Alâ'* hakkında bilgi için bkz. (Kınalızâde, 2007).

¹⁵ *Ahlâk-ı Kirâm* hakkında bilgi için bkz. (Muhyî-i Gülşenî, 2004).

¹⁶ *Mir'ât-ı Ahlâk* hakkında bilgi için bkz. (Bostanzâde, 2020).

¹⁷ Güvâhî'nin *Pendnâme*'si hakkında bilgi için bkz. (Güvâhî, 1983).

¹⁸ Zarîfî'nin *Pendnâme*'si hakkında bilgi için bkz. (Arslan, 1994).

¹⁹ Nâbî'nin *Hayriyye*'si hakkında bilgi için bkz. (Kaplan, 2015).

²⁰ Sünbülzâde Vehbî'nin *Vehbiyye*'si hakkında bilgi için bkz. (Beyzâdeoğlu, 1996).

2003) makalesi de bu konuda önem arz etmektedir. Ahmet Uğur'un *Osmanlı Siyaset-nâmeleri* (Uğur, 2001) isimli çalışması bu konuda hazırlanmış ilk kitap olması ve içerisinde siyasetnâmeler ile alakalı tahliller içermesi bakımından değerlidir.

Mürşidî'ye ait olan ve üzerinde çalıştığımız eser ise bir hükümdara/emire nasihatler içeren manzûm bir siyasetnâme özelliği taşımaktadır.

Mürşidî Kimdir?

Taranılan kaynaklarda ve nüshanın herhangi bir yerinde şair hakkında bilgiye rastlanılmamıştır. Bursalı Mehmed Tâhir ve Agâh Sırrı Levend yaptıkları çalışmalarda hem şairden hem de eserden bahsetmemektedir. Sadece manzûmenin 156. beytinde Mürşidî mahlası geçmektedir. Bu mahlasa bağlı olarak kitabın ser-levhasına “Hâzâ Kitâb-ı Mürşidî” başlığı kaydedilmiştir.

Kaynaklarda Mürşidî mahlası ile eserler kaleme alan 18. yüzyılda yaşamış bir Seyyid Ahmed Mürşid Efendi bulunmaktadır. Bu şaire ait bir *Pendnâme (Ahmediyye)* olup Muhammed Şerif Efendi'nin *Pend-i Ricâl* mesnevisine nazire olarak yazılmış hacimli bir eserdir.²¹

Nüsha Özellikleri

Eserin ulaşabildiğimiz tek nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 7171 numarada *Manzûme-i Mürşidî* şeklinde kayıtlıdır. Toplamda 8 varaktır. Eserin ne zaman ve kim tarafından istinsah edildiği bilinmemektedir. Nesih hatla ve harekeli olarak kaleme alınan ve mihrâbiyesi tezhipli olan kitapta satır sayısı 15'tir. Kapağı mavi meşin olan nüsha 240x165mm ebatlarındadır. Müstakil bir kitap olan nüshanın zahriyesinde ve derkenarlarında herhangi bir kayıt veya mühür bulunmamaktadır.

İçerik Özellikleri

Adalet-siyaset-ahlak bağlamında oluşturulan eserde bir hâkimin/hükümdarın nasıl olması gerektiği, yönetimde adaletin önemi, halk-hükümdar ilişkisi gibi konular öğütlerle ve didaktik bir üslupla işlenmiştir.

*Taht-ı aḥkāmında rāḥat olanuñ
Anlaruñ emrinde ecrin verenüñ*

*Hâkim olan kimse rāḥat olamaz
Rāḥat olsa rāḥatı il bulamaz*

²¹ Seyyid Ahmed Mürşid Efendi ve *Pendnâme (Ahmediyye)* için bkz. (Tuğluk, 2014).

*Ĥālķı' uñ kıldı seni ĥalka çoban
Aç cenāhuñ anlara ol sāyebān (Mürşidī, 7171, v. 2b)*

Eser yöneticilere yol gösterme amacını güttüğü için şair hâkimin/emîrin/hükümdârın hem toplumun ahlak kurallarına uyarak karar vermesi hem de dinî/şer'î kuralları verilecek tüm hükümlerde esas olarak kabul etmesi gerektiğini vurgulamıştır.

*Mücrime ĥilm eyle kıлма tiz ġazab
Vāķıf olmayana şer'î kııl edeb (Mürşidī, 7171, v. 2a)*

*Ĥalka vir şer'-i şerif üzre nizām
Sāyen içre ola rāĥat ĥāş ü 'ām (Mürşidī, 7171, v. 2b)*

Müellif, okuyucuya/muhataba verdiği öğütleri pekiştirmek ve eseri daha cazip hale getirmek için üç hikâye anlatmıştır. İlki, 70-103. beyitler arasında yer alan Hazret-i Ömer ile alakalı meşhur anlatıdır. Burada, gece halkın huzuru için sokakta gezen halifenin bir evden gelen ağlama neticesinde ailenin konuşmalarını dinlemesi, eşi şehit olan kadınla konuşmaları ve sonrasında onlara yardım etmesi tahkiye edilmektedir.

*Ĥazret-i 'Ömer ĥilāfet eyledi
'Alemler' adl ile rāĥat eyledi*

*Rāĥatını atmış idi rüz ü şeb
Ĥalkı rāĥat-çün görür kendi ta'ab*

*İrmesin günümde bir ĥalka ziyān
Giceler kendi olurdu pāsbbān*

*Giceler kendin ururdu zāĥmete
Tā ki ĥalk ola emīn rāĥat yete*

*Bir gece gördi ki ol dost-ı Ĥudā
Bir ĥapudan geldi aña bir şadā*

*Diñledi anı emürü'l-mü'minīn
Aġlaşur anda şabīler ki ĥazīn (Mürşidī, 7171, v. 3b-4a)*

İkinci hikâye 127-155. beyitler arasında kayıtlıdır. Bağdat halifesinin ceylan avına çıktığı bir zamanda bir bahçede nar görmesi, bahçe sahibi kadından nar suyu istemesi ve aralarında geçen sohbet anlatılmaktadır. Son hikâye yine Hazret-i Ömer ile alakalıdır. 165-185. beyitler arasında bulunan bu hikâyede bir kişinin Hazret-i Ömer'i rüyasında görmesi, hilafeti döneminde halifenin yaptırmadığı eski köprüden geçen bir keçinin zarar görmesi üzerine ondan şikâyetçi olması anlatılmaktadır.

*Hâzret-i ‘Ömer fenâdan gîtdiler
Ravza-î pâke anı defn itdiler*

*Bir şaḥâbe gördi rü’yâda anı
Hüzni var aytdı nedendür yâ velî*

*Böyle maḥzûn oturursın ne ‘aceb
Kılmadı mı maḡfiretler saña Rab (Mürşidî, 7171, v. 7a)*

Mürşidî, konuyu daha iyi açıklamak için 35, 160 ve 161. beyitlerde hadislere yer vermiştir. Bu hadislerin Arapça aslına yer vermemiş, sadece Türkçe anlamlarını kaydetmiştir.

*Ol resûl-i şadr-ı ‘âlem söyledi
Mü’mine bu fânî zindândur didi (Mürşidî, 7171, v. 6b)*

Şekil Özellikleri

197 beyit tutarındaki mütevâzı eser mesnevî formunda kaleme alınmasına karşın klasik mesnevî tarzında yazılmamıştır. Tevhîd, münâcât, na’t, vb. bölümleri bulunmaz ve besmeleden sonra hemen ana metin başlar.

Metinde iki farklı aruz kalıbı karşımıza çıkmaktadır. Kalıpların kullanım şekilleri aşağıdaki gibidir.

- 1-34. beyitler arası Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün
- 35-43. beyitler arası Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Fe‘ülün
- 44-118. beyitler arası Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün
- 119-124. beyitler arası Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Fe‘ülün
- 125-196. beyitler arası Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün
- 197. beyit Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Fe‘ülün

Eser sade bir dille kaleme alınmış olup Arapça-Farsça tamlamalar gayet azdır. Müstensih eseri kaleme alırken bazı kelime sonu ekleri hareke ile göstermiştir. Örnek olarak “anı” kelimesi tüm metinde آن şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun bir benzeri “yok”, “çok” gibi kelimelerde vav (و) harfinin yerine ötrenin جُئ، قُئ tarzında kullanılmasıdır.

Kimi kısımlarda bağlaçlar izafet şeklinde harekelenmiştir. Örnek olarak “düstûr u fermân” kelime grubu, دُسْتُوْرُ فَرْمَانُ ; “@ulm ü padrı” kelime grubu ظَلَمَ غَدْرِي şeklinde yazılmıştır.

Eserde dikkat çeken diğer bir şekil özelliği kelime sonundaki iyelik ekinin kimi zaman esre kimi zaman da hem hemze hem esre ile gösterilmesidir. مُسْتَوْدَاءُ، كَاسَهُ، نَفْعُ örneklerinde olduğu gibi.

Müstensih “aytti” kelimesini tüm metinde “itdi” ائدى şeklinde harekelemiştir. Dikkatle bakıldığında müstensihin yazım tarzında istikrarlı olduğu, farklı yazım tarzlarının bulunmadığı görülmektedir.

Eserin sondan bir önceki beytinde ise şâir, mevlid metinlerinde karşılaştığı gibi Hazret-i Peygambere salavat vermeyi telkin ve tavsiye eden beyitlere benzer bir beyit kaydetmiştir.

“*Ger dilersin bulasın âhîr necât
Âhîret sultânına gönder şalât*” (Mürşidî, 7171, v. 8a)

Mürşidî'nin Eserinin Siyasetnâmeler İçindeki Yeri

Müstakil siyasetnâmeler incelendiğinde ekseriyetle mensûr veya mensûr-manzûm olarak kaleme alındığı görülmektedir. Mensûr olanlarda konuyu daha iyi açıklamak, duygu yoğunluğu olan kısımları daha iyi ifade etmek için şiir parçalarına yer verildiği de gözlemlenmektedir. Mürşidî'nin eseri manzûm olması ve mesnevî nazım biçimiyle yazılması nedeniyle şekil açısından diğer siyasetnâmelerden farklılık arz etmektedir. Biçim açısından Kul Mesud'un *Kelîle ve Dinme* tercümesi ile benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz.

Mürşidî eserinde hükümdarlara/emirlere yönelik öğütlerini dile getirmiştir. Bu açıdan Ankaravî'nin *Enisül-Celis'i*, Zaifî'nin *Gülşen-i Mülûk'u*, Gelibolulu Âlî'nin *Nasihatü's-Selâtîn'i* gibi devlet yönetiminin başında olan sultanlara yönelik hazırlanan eserlerle ortak niteliktedir diyebiliriz.

Siyasetnâmelerin genellikle hacimli eserler olduğu görülmektedir. Mürşidî'nin 197 beyitlik manzûmesi ise nispeten daha kısadır. Buna karşın içerisinde hikâyelerin bulunması, âyet ve hadislerin -birkaç tane de olsa- yer alması açısından Hüsâmeddîn-i Amâsî'nin *Kitâb-ı Mir'âtü'l-Mülûk'u* başta olmak üzere diğer siyasetnâmelerle benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz.

Sonuç

Siyâsetnâmeler; tarihî, siyâsî, edebî ve ahlakî hususiyetleri içerisinde barındıran çok yönlü metinlerdir. Bir hükümdara, vezire veya devlet büyüğüne yol göstermek amacıyla kaleme alınan bu eserlere yazma eser kütüphanelerinde fazlaca rastlamak mümkündür. Hayatı hakkında bilgi sahibi olamadığımız Mürşidî'nin mesnevî nazım şekliyle kaleme aldığı bu manzûmesi de siyâsetnâme türünde bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Basit bir dille, samimî bir üslupla yazılan ve öğütler içeren manzûme “Hazâ Kitâb-ı Mürşidî” başlığı ile kayıtlıdır. 8 varak ve toplamda 197 beyitten oluşan bu kısa eserin çeviri yazısı tarafımızca hazırlanarak ilim âlemine tanıtılmış ve siyasetnâmeler üzerinde çalışma yapacak olan araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Hâzâ Kitâb-ı Mürşidi²²*Bismi 'llâhi'r-rahmâni'r-raḥîm**Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün*

- 1 *Söyleyelim ol hükümetden size
Var mı dermânı bizüm derdimüze*

*Ḥük-m-i ḥâkimdür re 'âyâ merhemi
Râḥatı bulur anuñla âdemi**Ḥâkimi kullarına kılmış ḥakîm
Tâ ki kul birbirine ola ḥalîm**Ḥâkimüñ hükminde olmayınca nâs
Birbirine cebr iderdi 'âm ü ḥâş*

- 5 *Ḥük-m iderdi cebr ile gâlib olan
Râḥatı bulmazdı ol mağlûb olan*

*Olsa bir hoşca 'yâli kimsenüñ
Cebren elinden alurdu ölmenüñ**Ḥâkim olmasa bu ḥalka destgîr
Râ'ie a'dâya olurdu esîr**Ḥâkimüñ ḥavfından almışlar edeb
Anlaruñ işlâhına oldur sebeb**Ḥâkimüñ bizlerde var ḥakḳı müdâm
Bizlere anlar virüpdürler niẓâm*

- 10 *Ba'zî kullar oldılar eşrâr-ı nâs
Ḥâkim anlardan kıılır ḥalkı ḥalâş*

[2a] *Biz gerek anlar ḥukûkın bilelüm
Her du'âmuzda gerek ki añalum*

*Bulmuşuz biz anlar ile râḥatı
Anlaruñ hem bizde vardur minneti*

²² Metin oluşturulurken tam transkripsiyon yapılmıştır. Müstensihin hareke ile kurmuş olduğu yazım birliği çeviri metinde de korunmaya çalışılmış, hareke hataları düzeltilmiştir. Metnin yazıldığı tarih bilinmemektedir. Eserin Eski Anadolu Türkçesi döneminde kaleme alındığı düşünülecek birinci tekil, ikinci tekil ve birinci çoğul iyelik ekleri yuvarlak okunmuş ve yazım birliği sağlanmaya çalışılmıştır.

- Ey hükümet şaydına üşen kişi
Ey nedāmet kaydına dūşen kişi*
- Nice haşlet var hükümetde ‘azīm
Rağbet eyle ol hıṣāle ol selīm*
- 15 *Haḡ saña virdi umūr-ı devleti
Halk içinde gülme göster heybeti*
- Ḳıl seḫāvet-piṣeyi olğil ġanī
Buḫle varma ki varan oldu denī*
- Söylemez kizbi hükümet eyleyen
Pür-ḫacıl olur yalanı söyleyen*
- Şol mürāfe işlerinde bāy gedā
Bil berāber anları itme riyyā*
- Mücrime ḫilm eyle kılma tiz ġazāb
Vāḫıf olmayana şer’i ḫıl edeb*
- 20 *Ḍarb-ı ḫabs itdiklerin şetm eyleme
Eyle maḫkūm ādeme kem söyleme*
- Eyleme tūr-i dile ḫalkı amāc
Dil yarası hiç ḫabūl itmez ‘ilāc*
- Hākime lāzım ola zebān-ı pāk
Ḳılmaya ḫalb-i ‘ibādu ‘llāhı çāk*
- Ba’zı mücrim-vār siyāset ḫılalar
Tā göre ḫalk anı ‘ibret alalar*
- ġazāb üzre ola ‘afvı izdiyyād
Ba’zı mücrim bī-nevāya eyle dād*
- 25 *Defter-i zindāna ideḫıl nazar
Anlaruñ var inkisārında ḫaṭar*
- [2b] *‘İlm ile ‘āmil olan ‘ālimlere
Ḳıl maḫabbet eyle ḫürmet anlara*
- Reh-nümādur āḫiret yollarına
ḫayr ister ḫālḫ’uñ ḫullarına*
- Ger hükümetde bulunduñ fī zamān
‘Adle yapış bulasın emn ü emān*

- Bu hükümet şugli bir deryâ-mişâl
‘Adl aña olmuş sefine irtihâl*
- 30 *Ol gemiye itmeyince istinâd
Ol bahirden kimse[ler] bulmaz necât*
- Halka vir şer-i şerîf üzre nizâm
Sâyen içre ola rāhat hāş ü ‘ām*
- Taht-ı aḥkāmında rāhat olanuñ
Anlaruñ emrinde ecrin verenüñ*
- Hākim olan kimse rāhat olamaz
Rāhat olsa rāhatı il bulamaz*
- Hālîk’uñ kıldı seni halka çoban
Aç cenāhın anlara ol sāyebān*
- 35 *Hādîşinde buyurdı şāh-ı sultān
Melik tab‘ınca yürür rāhı insān²³*
- Bu hākimler ‘adālet üzre olsa
İdemez birbirine gādri kimse*
- Hākīm itdi seni aḥvāl-i halka
İtā‘at itdüresin emr-i Haḥḥ’a*
- Sen evvel kılmayınca Haḥḥ’a tāt‘at
Halāyîk eylemez Haḥḥ’a itā‘at*
- Seni hāfîz kılpdur illerine
Sözün nāfîz kılpdur kullarına*
- 40 *Gerek ki anları sen ḥıfz idesin
Müdümi rāh-ı şer‘iyle gidesin*
- [3a] *Virilmiş destîne düstür ü fermān
Ki icrā idesin aḥkām-ı Qur‘ān*
- Ḳılagör dīn-i İslām’a i‘ānet
Bu halkuñ dīnini eyle şiyānet*
- Şimdi küfr ü yāsı dırler āşikār
Ḳanı ya dīn kanı millet kanı ‘ār²⁴*

²³ Bu beyitten itibaren vezin değişmiş Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün olmuştur.

²⁴ Vezin burada değişerek Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün olmuştur.

- Küfr-i dinde mürted olsa eyle hadd
Virme ruḥṣat yoḡdur aña merḥamet*
- 45 *Ḳatlini ḥükm eylemiş Ḥālîḳ anuñ
Ḥālîḳ'ından çoḡ mıdur raḥmuñ senüñ*
- Anları ḳatlı eyle tā 'ibret ala
'Afv ola cürmüñ yerin cennet ola*
- Ol siyāset şāḥibi sensin bugün
Ḥālîḳ'uñ senden şorar yarınki gün*
- Ḥalḳuñ işlāḥına himmet eyle tām
'İlm-i ḥālîn ḳaydına virgil nîzām*
- Taḥt-ı ḥükmüñde olan cümle ḳuzāt
Hep senüñle ḥaşr olısar ol 'ibād*
- 50 *Saña dinür bunlar özge gezdiler
Ḳılmadın te'dibi anlar azdılar*
- Rabb-i 'izzet böyle fermān eylemiş
Ḥaşr olunur ḥalḳ imāmıyla dimiş*
- Saña rabbüñ eylemezse şefḳati
Görmelüsin il öcinden zaḥmeti*
- Bu ḥükümet oldı bir bār-ı girān
'Adle yapış ḳaddüñi ḳılma kemān*
- Görmeyince bu ḥükümetde cefā
Sāyen içre oturan bulmaz şafā*
- 55 *Şems ü bārān ile ḥayme zaḥmeti
Görmeyince ehli bulmaz raḥmeti*
- [3b] *Ḳur divānı ire tā²⁵ rāy-ı maşlaḥat
Anlaruñ derdi nedür luḡfeten söylet²⁶*
- Ṭütī gibi olma ḳafesde müdām
Gāhi bir taşraya var tebdīl-i cām*
- 'Aczi olmayınca ol gelmez saña
Her nedür derdi 'ilāc eyle aña*

²⁵ Bu kelime çıkarılınca vezin düzelmektedir.

²⁶ Vezin kusurludur.

- Ger anuñ da'vâsı olursa yalan
Kıl aña te'dîbi bulsun ol yaman*
- 60 *Görme lâyıķ diñleme müsvedde'i
Kıl eşrârdan şiyânet ra'ıyye'i*
- Vîr nizâm-ı halka baķ sen yâ emîr
Olasın ahvâl-i âlemden habîr*
- Gezmeyince görmeyince âlemi
Bilemezsin hâli birden âdemi*
- Şor seni haķķında şâhidlere baķ
Gör ne söylerler senüñ haķķında halk*
- Ulu dîvân kıyâmet gün kurulur
Cümlenüñ senden su'âli şoritur*
- 65 *Ġâfil olma ol günü al fikriñe
'Aķıbet bir gün yoluñ irer aña*
- Bu libâs ile bu naķışlı ta'âm
Aldamış anlar seni bulunma hâm*
- Nefse meyyâl ile dünyâ zîneti
Şalmış oda nice kavmi milleti*
- Ġükümüñ altına girüpdür bunca kul
Anlaruñ her işine eyle 'adül*
- Şol 'adâlet eyleyen 'âdil kibâr
Gör ne miñnetler kılupdur ihtiyâr*
- 70 *Ġazret-i 'Ömer hilâfet eyledi
'Âlemi 'adl ile râhat eyledi*
- [4a] *Râhatını atmış idi rüz ü şeb
Halkı râhat-çün görür kendi ta'ab*
- İrmesin günümde bir halka ziyân
Giceler kendi olurdu pâsbân*
- Giceler kendin ururdu zahmete
Tâ ki halk ola emîn râhat yete*
- Bir gice gördi ki ol dost-ı Ġudâ
Bir ħapudan geldi aña bir şadâ*

- 75 *Diñledi anı emürü 'l-mü'minîn*
Ağlaşur anda şabîler ki hazîn
- Dirler ana bizler açık nideliüm*
Bir ğidā vir cū'a dermān ideliüm
- Ağlayu ana daħi gelür söze*
Dir nidem yoğdur ğidā virem size
- Yarın ol maħşer yirine varırız*
Ol 'Ömer Fārūğ'ı anda bulırız
- Anda biz anuñ yağasın alalum*
Hağğımızu anda da'vā kılalalum
- 80 *Ol ħalīfe bu şadāyı diñledi*
Lerze düşdi cānı ħavfdan iñledi
- Dir 'aceb nitdüm bu işe ne sebeb*
Rüz-ı maħşer kılalalar benden taleb
- Dağğ ider қапуyı geldi ol ħatun*
Didi 'Ömer size n'itmiş yā ħatun
- Ağlayu aña idersiz inkisār*
Söyle cürmi nedür anuñ yā nigār
- Ben anuñ dostıyam aña söyleyem*
Hağğımız var ise icrā eyleyem
- 85 *Ĥatun eydür zevcüm olmışdur şehīd*
Ol 'Ömer olmuş bizüm ħāle ba'īd
- [4b] *Şimdi yetimler atasıdır bugün*
Ĥālīğ'ı andan şorar yarınki gün
- Beyt-i māl içre bizüm var hağğımız*
Anı rızğ itdi bize Rezzāk'ımız
- Ol bizim hağğımızu itmez edā*
Aña muħtācuz bize virmez ğidā
- Şimdi 'ālem ħalğına olmuş emīr*
Niçün aħvālümüze olmaz ħabīr
- 90 *Aytdı 'Ömer aña yā ħatun kişi*
Belki bilmez ħalīfe böyle işi

- Sen niçün anuñ yanına gitmedin
Anı bu işden haberdâr itmedin*
- Ĥatun aytdı ben ne ĥâcet gideyüm
Anı ben bu işe vâkıf ideyüm*
- Ol gerek araya ĥalkuñ işini
Tā ki yarın bula rāĥat başını*
- Şimdi olmuşdur ĥalīfe ādeme
Ol gerek vire nizāmı āleme*
- 95 *Ṭurmadı andan revān oldı ‘Ömer
Alup anlara ġidā geldi ‘Ömer*
- Virdi ĥatuna didi bunu yiyüp
Bu gice rāĥatça bāri uyuyup*
- Şubĥ olunca ben ‘Ömer’e varuram
Bu siziñ ĥaberiñizi virürem*
- Sizlere virsin beher rüzī ġidā
Ĥaĥķıñuzu eylesin dā’im edā*
- Ol ĥalīfe şubĥa irdi bī-ĥuzūr
Virdi anlara ġidāsın bī-ķuşūr*
- 100 *Aytdı ĥātuna seni ben bilmedüm
Bu siziñ aĥvāle vākıf olmadum*
- [5a] *Vireyüm şimden ġirü size ġidā
Cümle ĥizmet işiñüz ide edā*
- Virmeyem şimden ġirü zaĥmet size
Sen ĥelāl eyle geçen ġüni bize*
- Ĥıldılar anlar aña ĥelāl hemīn
Ol emīrū’l-mü’minīn oldı emīn*
- Ĥākīm olan böyle ‘adl itmek gerek
Herkesüñ aĥvālını bilmek gerek*
- 105 *Şimdi ĥākīm düşdi dūnyā celbine
Gelmez oldı ĥavf-ı uĥrā ĥalbine*
- Ger ne denlü celb idersin mālī çoĥ
Māl-ı mīridür ki saña nef’i yoĥ*

- Hâkim oldur kendi işin görmeye
Yâ ne hâcet halkın işin şormaya*
- Sen ki olasın sarâyında celîs
Hâkķı dimezler ki olasın enîs*
- Gösterür eşğâl-i dünyâ celbinî
Söylemez zâlim kimesne darrini*
- 110 *Mazlum olanuñ işin dimez saña
Nef'i yoķ dünyâ saña nice aña*
- Yâhu zâlim loķma virdi aģzına
Söylemez ki indüre boģazına*
- Virmeyince sözine kıymet bahâ
Söylemez bir kimsenüñ işin saña*
- Mazlumunuñ virgüsü yoķ şenâ-durur
Anuñ aħvâlin saña kim bildürür*
- Ķapuña gelse kıvarlar neylesin
Vaşf-ı hâlini kime 'arz eylesin*
- 115 *Mu'temedîn hayr-hâhı edebi
Taşra gönder bile hâl-i 'âlemi*
- [5b] *Ol seni gelsin haberdâr eylesin
Her dü-âlem Hâkķ ile yâr eylesin*
- 'Arz-ı hâl-i halka baķ dîvânı kıur
Derd-i halka vâķıf ol dermânı şor*
- İnşâf it darılma sułtânım bize
Dîn kıarındaşum acıram ben size*
- 'İbâdın şun'ıdur bu iş de ey cân
Ķudâ kıılmış seni mazlûma dermân²⁷*
- 120 *İdince ĝadri birbirine bu halk
Virtür lâyıķını añlaruñ ol Hâķ*
- Musallať olur anlar üzre hâkim
O ĝadri def' ider zulm ile hâkim*

²⁷ Bu beyitle vezin değişmiş Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'ülün olmuştur.

- Alur ‘örf-i cerîme eyledi şuç
Kırar kolum kanadın kılmadı güç*
- Alınmasa cerîme âdemîden
Görürdük zulm ü ğadri her birinden*
- ‘İbād azmayıcak hâkim şer olmaz
‘İbâdu’llâha câh-ı zulmi karmaz*
- 125 *Nefsi işlâh idegör kalb-i hâlîm
Hâkimüñ zulminden olursın selîm²⁸*
- Biz hikâyet idelüm daħi beyân
Her iş ‘adl ile bulur emn ü emân*
- Şehr-i Bağdâd’un ħalîfesi meger
Eyledi âhü-şikârına sefer*
- Vararak şehriñ yanına irdi ol
Bir karının baĥçasını gördi ol*
- Gördi ol baĥçada irmiş tâze nâr
Çekdi atıñ başını itdi qarâr*
- 130 *Didi baĥça şâhibi gelsin baña
Geldi bir ĥatun selâm virdi aña*
- [6a] *Didi bu nârıñ şuyından içelüm
Ĥatun aytdı merĥabâ nâr biçelüm*
- Dirdi nârı geldi ol demde ĥatun
Şıkdı bir nârı aña şıdk-ı bütün*
- Kâse’i töldurdu bir nârıñ şuyı
Ol ĥalîfe nûş idüp aldı yolu*
- Yoĥımış ol baĥçaların mîrisi
Eyle kurmuş ol diyârıñ ulusu*
- 135 *Ĥâtırına geldi şâhuñ ol zamân
Baĥlayam bu bâĥa mîri ba‘dezân*
- Ne sebeb olmaya bunuñ mîrisi
Bilmemiş bu işi şehriñ ulusu*

²⁸ Vezin burada deĝişerek Fâ’ilâtîn/Fâ’ilâtün/Fâ’ilün olmuştur.

- Ol ŧikāre vardı devrān eyledi
Geldi ol bařçaya ŧerbet diledi*
- Vardı rümmānı dirüþ geldi ħatun
ŧıřdı kāse işine nārı bütün*
- Bir de bir de tā ki beŧ nār ezdi ol
ŧolmadı ol kāse görđi ħoca kul*
- 140 *Bu iŧe anlar ta‘accüb eyledi
Döndi ħatuna ħalīfe söyledi*
- Evvelā ŧıřdın bize bir nārı sen
Kāse ‘i ŧoldurđı görđüm anı ben*
- ŧimdi noldı ha ezersin sen ‘aceb
Kāse ‘i ŧoldurmaz ābı ne sebeb*
- Ĥatun aytdı ol zamān sen ŧāĥımız
Niyetüñ ‘adl idi artđı mālımız*
- Ėālībā ŧimdi zulüm kıldın irād
Def‘ olundı mālımızdan berekāt*
- 145 *‘Adl idince rızķımız vüs‘at bulur
Zulm idince mālımız noķŧān olur*
- [6b] *Bu cihānuñ kalbidür ŧāĥ müstaķīm
Olmayınca ten nice olur selīm*
- Ol ħalīfe didi ŧādıķsın ħatun
Zulme meylim oldı yā ŧıdķı bütün*
- Virdin evvel ŧerbet-i dermānı sen
Bağlayam mīri didim rümmāna ben*
- Bu idi kaŧdum beni itdüñ iķāz
Mağfiret itsin seni ol bī-niyāz*
- 150 *Tevbe olsun kılayum ‘adle ħurām
Vireyüm ŧimden girtü ‘adle niżām*
- Ĥatun aytdı ‘adl idegör yā imām
Tā ki rāĥatda ola ħāŧ ü ‘avām*
- Zulm ile ħalkı saña itme ‘adū
Ĥaŧmuñ olur yarın anlar rü-be-rü*

*Qurınlur yarın divân-ı kibriyâ
Anda olmaz kim ta'addî yâriyâ*

*Anda berâber olur şâh ü gedâ
Zerrece hâkķı olan ister edâ*

155 *Şöhret-i kâzibedür dünyâ yalan
Devlet ol bâkîdedür ancak hemân*

Mürşidi *kılma temennâ devleti
Devlet-i dünyânun olmaz râhatı*

*Devlet-i dünyâyı şanma tatludur
Görinür râhat velî mihnetlüdür*

*Bu fenâda herkesün bir zârı var
Mâlî deñlü herkesün efkârı var*

*Gâ'ile-yi fâniden ümmîdi kes
Ol beķânun râhatına kıl heves*

160 *Ol resûl-i şadr-ı âlem söyledi
Mü'mine bu fânî zindândur didi*

[7a] *Bir dađı ol fahr-i âlem buyurur
Fânîde râhat uman ađmađ-durur*

*Biz dağı nice umalum râhatı
Hapse giren görmelidür mihneti*

*Bir hikâyet var kulağın aña aç
Ol hükümeti temennâ itme kaç*

*Gör hükümâtun ziyânın yâ oğul
İnfî'âl irer saña itme kabûl*

165 *Hâzret-i Ömer fenâdan gıtdiler
Ravza-i pâke anı defn itdiler*

*Bir şahâbe gördi rü'yâda anı
Hüzni var aytdı nedendür yâ velî*

*Böyle mażzûn oturursın ne aceb
Kılmadı mı mağfiretler saña Rab*

*Ol didi gördüm fenâda bir uşak
Eylemişdi elde bir kuşu dusaķ*

- Şatun aldum āzad itdüm ol cānı
Ol sebebden yarlıgadı Hâk benı*
- 170 *Leyki²⁹ bir fikrim var ancağ korkulu
Ol sebebden olmuşam ben kaygulu*
- Fānide çünki hükümet eyledüm
Bir gedikli köpri varmış bilmedüm*
- Bilmedüm ta'mir ideydüm anı ben
Kurtaraydum ol elemden cānı ben*
- Birgün andan bir süri geçer keçi
Ol gedüğe birinüñ geçer kıçı*
- Ol kıçı anda kırılmış bilmedüm
Anuñ aḥvāline vākıf olmadum*
- 175 *Ol daḥi kılmış beḳā mülke sefer
Ol baña her gün gelür dir yā 'Ömer*
- [7b] *Ne zamān maḥşer olup dīvān ola
Ol bentüm da'vām sentüñle görüle*
- Sen ḥalīfe idüñ āgāh olmaduñ
Köprinüñ ol ta'mirini kılmaduñ*
- Alur idüñ ol diyārın 'öşrini
İdemedüñ sen niçün ta'mirini*
- Böyle işleri gerek göre imām
Halkı rāḥat kıлмаğa vire niżām*
- 180 *Ta'mir olunsa kırılmazdı kıçum
Görmez idim zaḥmeti nedür şuçum*
- Sen sebebsin zaḥmetine yā emir
Ben seniñ da'vācınım olğil ḥabir*
- Bu sebebden olmuşam ben kaygulu
Bilmezem ḥālüm nola ey bahtulu*
- Ol dīvān-ı Hâkḳ'a nice varayum
Yaḳamı andan nice kurtarayum*

²⁹ لَيْكِي şeklinde harekelenen bu kelime anlam itibariyle "lik" şeklinde olmalıdır.

- Ey hükümet kârı olan râğbeti
Sen ‘aceb aldın mı bundan ‘ibreti*
- 185 *Hâzret-i ‘Ömer gibi ‘âdil ere
Bunca bir iş ile efkâre ire*
- Şimdiki hâkimlerin hâli nola
Ol meger el‘âf-ı Rabbânî bula*
- Ey hükümet torına düşen civân
‘Adle yapış bulasın emn ü emân*
- Bir sâ‘atlik pes sevâbı yâ oğul
Bir senelik tâ‘atinden yegdür ol*
- Bir ‘adil biñ zulmi maḥv ider belî
Bilmeyüp kıldıñsa anları velî*
- 190 *Kılma her zulm işleri vardur ölüm
Bil îmânsız gitmege bâ‘iş zulüm*
- [8a] *‘Adl idegör zî-hükümet sen civân
Hükümün altında sentün cümle cihân*
- Zulmi terk it ‘adle yapış ol ḥalîm
Tâ ki îmân ile göçesin selîm*
- Yâ İlâhî nic’olur ḥâlüm benüm
Bu ḥuşemâ ile aḥvâlüm benüm*
- ‘Avnüñ olmaz ise baña destgîr
Kaluram dâyinler elinde esîr*
- 195 *Hürmetine ol resûl-i Muştafâ
Râzî eyle ḥaşmımızı kııl ‘atâ*
- Ger dilersin bulasın âḥîr necât
Âḥîret sultânına gönder şalât*
- Tamâm oldı kitâb el-ḥamdüli’llâh
Ḥudâ ‘avniyle kıldüm bunu li’llâh³⁰*

³⁰ Burada vezin değışerek Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Fe‘ülün olmuştur.

Kaynakçlar

- Ahterî Mustafa Muslihuddin el-Karahisarî. (2017). *Ahterî-yi Kebîr*. (Ahmet, Kırkılıç, Yusuf, Sancak Haz.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Altay, A. (2011). Klasik Dönem Osmanlı Siyasetnâme Geleneğine Genel Bir Bakış. *Turkish Studies*, 6(3), 1795-1809. https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=1679544216_116_ahmet_altay.pdf&key=14984
- Arslan, M. (1994). *Pendnâme-i Zarîfî*. Dilek Matbaacılık.
- Beyzâdeoğlu. S. A. (1996). *Sünbülzâde Vehbî-Lutfiyye*. Cihan Neşriyat ve Matbaacılık.
- Bostânzâde, Y. E. (2020). *Ahlak Aynası-Mir'âtü'l-Ahlâktan Seçmeler*. (Yılmaz, Ozan Haz.). Hasbahçe Yayınları.
- Bursalı Mehmed Tâhir. (1332). *Siyâsete Müte'allik Âsâr-ı İslâmiyye*. Kader Matbaası.
- Çolak, O. M. (2003). İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyasetnâmeler Bibliyografyası. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1(2), 339-378. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/talid/issue/43383/528554>
- Ebü'n-Necîb Şeyzerî. (2013). *Nehcü's-Sülûk fi Siyâseti'l-Mülûk*. (Köse, Ensar. Haz.). Büyüyenay Yayınları.
- Gelibolulu Mustafa Âlî. (2015). *Nüshatü's-Selâtîn*. (Çerçi, Faris Haz.). Büyüyenay Yayınları.
- Güvâhî. (1983). *Pend-nâme*. (Hengirmen, Mehmet Çev.). Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Hüsameddîn Amâsî. (2016). *Kitâb-ı Mirâtü'l-Mülûk*. (Yılmaz, Mehmet Şakir Haz.). Büyüyenay Yayınları.
- Kaplan, M. (2015). *Hayriyye-i Nâbî*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kasım b. Şeydî el-Hâfız Ankaravî. (2017). *Enîsü'l-Celîs*. (Bilgin, Azmi Haz.). Türkiye Bilimler Akademisi TÜBA Yayınları.
- Kınalızâde, A. Ç. (2014). *Ahlâk-ı Alâî*. (Koç, Mustafa Haz.). Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1966). Kabus-nâme ve Marzuban-nâme Çevirileri Kimindir. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, 16 (192), 267-275. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/505980>
- Koyuncu, F. (2016). Nevî'nin Siyâsetnâme Türündeki Eseri: Fezâ'ilü'l-Vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-Ümerâ. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 17, 215-242.

- Levend, A. S. (1962). Siyaset-nameler. *TDAY Belleten*, 167-194. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/38249/442230>
- Lütfi Paşa. (2017). *Asafnâme*. (Uğur, Ahmet Haz.). Büyüyenay Yayınları.
- Muhyî-i Gülşenî. (2004). *Ahlâk-ı Kirâm*. (Tümsek, Abdullah Haz.). İnsan Yayınları.
- Mürşidî, Hazâ Kitâb-ı Mürşidî, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY07171.
- Özgül, A. (2004). İlyas bin İsâ-yı Saruhânî'nin "Rumûzü'l-Künûz" adlı eserin transkripsiyonu ve değerlendirmesi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Sultan Murad Han. (2017). *Fatih Sultan Mehmed'e Nasihatler*. (Uçman, Abdullah Haz.). Büyüyenay Yayınları.
- Şemseddîn Sâmî. (2002). *Kâmûs-ı Türkî*. Çağrı Yayınları.
- Şeyhoğlu Mustafa. (2013). *Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ*. (Yavuz, Kemal Haz.). Büyüyenay Yayınları.
- Toska, Z. (1989). Türk edebiyatında Kelile ve Dimne çevirileri ve Kul Mesud çevirisi. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Tuğluk, İ. H. (2014, 23 Ekim). Pîrî-zâde Mehmed Sâhib Efendi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/pirizade-mehmed-sahib-efendi>
- Tuğluk, İ. H. (2014, 4 Kasım). Ahmedî/Mürşidî. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmedi-mursidi-seyyid-ahmed-mursid>
- Uğur, A. (2001). *Osmanlı Siyâset-nâmeleri*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Uygur, A. (2007). Kanun-i Şehinşâhî Tercümelerinde Rastlanan Bazı Çeviri Hataları ve Bunların Tashihi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, 103-120.

Ekler

Ek 1: v. 1b-2a.

Ek 2: v. 2b-3a.

Ek 3: v. 3b-4a.

Ek 4: v. 4b-5a.

Ek 5: v. 5b-6a.

Ek 6: v. 6a-7b.

Ek 7: v. 7b-8a.